

in VI°. Utrique autem conveniri possunt ut rei in iudicio. *Cap. 7. h. t.* Ratio est quia secus de sua malitia referrent commodum. Excommunicatus non vitandus si conveniatur, poterit per se in iudicio comparere, si autem fuerit vitandus cogitur ad designandum procuratorem, qui ejus nomine respondeat. *Cit. cap. 7. h. t.*

Admittuntur vero excommunicati in iudicio etiam uti actores a) quando velint ostendere sententiam excommunicationis esse nullam ob neglectam formam a jure statutam. b) Si velint probare esse injustam. Sed hoc in casu quia sententia lata est in forma juridica, et proinde præsumitur valida quoadusque injusta non appareat, absolventur ad cautelam a vinculo censuræ, et deinde admittuntur ad iudicium, cujuscumque generis sit. c) Si in iudicio damnantur, possunt appellare ad tribunal superius, et in hac secunda instantia possunt partes actoris sustinere. Ratio est quia appellatio censetur actus necessarius et species defensionis. Idest qui appellat a sententia contra se latam, proprie non agit, sed censetur velle complere defensionem suam, et rationes novas et validiores exhibere. d) Admittuntur etiam uti actores excommunicati quando sermo est de causis, in quibus verificatur periculum spirituale, seu periculum peccati. Sic ex. gr. si quæstio sit de divortio a conjugio vel de nullitate matrimonii. Tandem e) quando periculum est in mora, idest nisi cito actio instituat contra reum rationabiliter timeri potest ne jus ipsum omittatur. Ex. gr. si debitor bonis cedat vel fugam arripiat. Hoc etiam in casu excommunicati possunt agere in iudicio.

17. Ex 2°. capite a iudiciis tamquam ex generali regula arcentur Religiosi homines, nisi adsit licentia proprii superioris. *Ita gloss. in can. Non dicatis. c. 12. q. 1.* Ratio est quia Religiosus caret bonis et voluntate, quibus in professione renunciavit, ita ut quidquid acquirit, non sibi, sed monasterio acquirat. *Cap. 7. De Offic. Ordin. et C. 6. de statu Monachor.* Hinc cum monasterium complectatur et tueatur jura monachorum, sequitur religiosos non posse conveniri vel convenire in iudicio, de causa civili, sed monasterio reservari partes agere actoris, vel rei pro suis religionis. Non idem vero dicendum de causa criminali criminaliter acta, nam hac in specie conveniendus est ipse Religiosus reus, non monasterium. Ita communiter doctores. At dantur casus in quibus etiam absque venia Superioris saltem concessa explicite

et in specie possit Religiosus homo stare in iudicio. a) Si Superior monasterii deliquerit, poterunt Religiosi illum accusare et sustinere quæstionem etiam cum expensis monasterii. *Capp. 11. et 26. De Accusationibus.* Ratio est ne secus impediatur vel differatur nimium correctio morum et reformatio monasterii. b) Si Religiosus persentiat se injuste gravatum ex dispositione superioris, qua expulsus fuerit a monasterio, vel compellatur egredi ab eodem, aut spoliatus fuerit aliquo jure spirituali quod ei competit, ex. gr. voce activa vel passiva in electionibus, poterit absque licentia Superioris in iudicio agere. Ita doctores innixi intentioni *Cap. 22. De Rescript.* c) Non indiget licentia Superioris Religiosus ut in iudicio adsit, quoties legitime a residentia longe absens; ex. gr. causa studiorum, læsus fuerit in aliquo contractu necessario vel passus fuerit injuriam. Eo ipso enim quod habeat licentiam commorandi extra monasterium, censetur etiam habere facultatem ea peragendi sine quibus pacifice vivere et commorari non potest. *Arg. l. 18. ff. De Judiciis. §. 1. Faciunt ad rem capp. 5. et 29. De Offic. Deleg.* d) Potest Religiosus esse in iudicio absque Superioris licentia, quoties de consensu Superioris habeat et administret beneficium aliquod scilicet præposituram, prioratum, parœciam vel aliam administrationem peragat, et quæstio agitur circa jura vel bona beneficii ipsius, vel entis administrati. *Arg. c. 16. h. t. et Clem. 1. De Rescript.* Administrandi enim officium habet adnexam facultatem custodiendi et defendendi jura adnexa administrationi. e) Tandem Religiosus agere potest auctoritate propria et nomine monasterii, quoties impedito vel absente prælato, urgeat necessitas sistendi in iudicio, et periculum sit in mora.

18. Ex tertio capite exclusio personarum jure canonico a iudiciis respicit Prælatos et Capitula ob mutuam limitationem in negotiis peragendis. Quod ut intelligatur sciendum est prælatum sive sæcularem sive regularem possidere prælaturam in titulum, et administrare nomine proprio bona et jura beneficii sui. Si de istis bonis vel juribus controversia oriatur, prælatus poterit absque capituli consensu partes actoris vel rei in iudicio exercere. Ratio deducitur ex officio prælati, qui censetur esse proprius et ordinarius custos et defensor rerum et jurium beneficii sui. *Cap. 19. §. fin. De Elect.* Insuper prælatus etiam ob datam fidem in possessione beneficii accipienda, tenetur tueri bona et jura beneficii. Quare in iudiciis nomine proprio negotia poterit pertractare. Opti-

num vero erit, et juris intentioni maxime conveniens, si procuratorem designet, qui ejus vicibus fungens acta propria prosequatur. Verum si prælatus male versatus fuerit in judicio suo et ex ejus negligentia amiserit bona vel jura prælaturæ conventus solus, seu capitulum etiam sine licentia prælati, poterit in judicio petere ut bona vel jura restituantur. *Cap. Si quis Presbyter. De Reb. Ecc. non alienand.* Etenim in hoc capite conceditur cuique de clero facultas reclamandi, et procedendi in judicio contra illegitimum factum Rectoris beneficii, ex quo facto beneficium læsum fuerit. Quandoque vero bona et jura sunt communia inter prælatum præsertim regularem et capitulum seu monasterium, sive quoad rem et fructum, sive saltem quoad administrationem. Hoc in casu prælatus solus etiam, quin audiat consensum capituli sui poterit in judicio esse, si sermo sit de causis minoris momenti, quæque respiciant ordinariam administrationem; nam prælatus saltem considerari potest ceu procurator generalis ad negotia. At non idem dicendum de negotiis et causis magni momenti seu de arduis rebus, ex quibus grave præjudicium capitulo vel monasterio posset resultare. Nam valet in casu intentio juris communis, ut scilicet prælatus non possit pertractare negotia nimis ardua absque consensu capituli. *Capp. 4. et 5. De his, quæ fiunt a Prælat.* Capitulum vero nullo modo absque licentia prælati poterit esse in judicio in bonis communibus cum prælato suo. *Cap. 9. h. t.* Hinc acta a capitulo absque prælato nulla sunt nisi rata deinde habeantur ab eodem prælato. *Can. si qua. De Rebus caus. 12. q. 2. et Gloss. in c. 21. De Rescript. v. debeant.* Idem ferme etiam dici potest, si sermo sit de bonis quorum fructus seu redditus non cedunt prælato vel capitulo, sed destinantur cultui divino et aliis operibus pietatis vel misericordiæ, quæque quoad administrationem communia sunt prælato et capitulo. Quod si sermo sit de bonis peculiaribus capituli, quorum nempe administratio et usus fructus ad ipsum capitulum distincte spectat, poterit ipsum capitulum irrequisito prælato negotia judicialia peragere. Id enim postulat ratio administrationis. At excipiuntur graviora negotia, seu quæstiones nimis arduæ, quæque bonis capitularibus magnum præjudicium possent inferre. In hisce scilicet quæstionibus sese immiscere non potest capitulum irrequisito prælato, inspecto jure communi, quod considerat capitulum ceu unum corpus cum prælato suo, cujus corporis prælatus est caput. Ita in *cap. 4. De his quæ fiunt etc.; et*

cap. 15. De Testament. Dixi *inspecto jure communi*, nam in praxi maxime attenditur consuetudo.

19. Ut de personis, quæ in judicio habent principalem partem, tractatio compleatur, quæritur utrum judex possit adigere actorem et reum, ut personaliter in judicio sint præsentés. — Huic quæstioni respondet *cap. 1. h. t. in VI°.* in quo statuitur pro generali regula responsio negativa. Ratio est quia ab ipso jure inducta est dispositio ut ad litigantium jura defendenda destinari possint procuratores, qui causam suam faciant et possint in omnibus ipsos litigantes repræsentare. — Videtur obstare *cap. 14. Pastoralis h. t.* in quo statuit Pontifex Innoc. III. partes per se ipsas et non per advocatos factum proponere debere in judicio. At post dispositionem *cap. 1. h. t. in VI°.* difficultatem non facit cap. objectum. Nam cap. 1. in VI°. potest considerari ceu correctio cap. 1. h. t. in Decretalib. Greg. IX. Vel si placet animadverti potest in cap. 14. obligari partes litigantes ad proponendum factum per seipsas non absolute, sed per oppositionem ad advocatos. Et merito. Quia advocatus proprie proponit judici et tuetur jus. Non excludit vero cap. 14. procuratores, qui possint factum proponere. Procurator enim per litis contestationem fit dominus litis, et hoc ipso censetur esse persona principalis in judicio. *Cf. Cap. 1. De Procurat. in VI°.* Igitur partes per seipsas neque factum proponere tenentur. At dari possunt rationabiles causæ, quibus sit necessaria præsentia partium vel alterutrius ex eis in judicio. Hinc ipsum cap. 6. citatum statuit aliquando posse judicem cogere partes, ut per seipsas adsint in judicio. Et 1°) quidem si sermo sit de judice delegato a Papa, et in delegatione cautum fuerit ne partes ipsæ vel alterutra ex eis in judicium compareat. Ex quo patet judicem delegatum in genere non posse adigere partes ad comparendum, sed requiritur ut id sit expressum in delegatione. 2°) In causa criminali id potest judex. Nam cum sententia dicatur in personam, hæc debet reperiri sub potestate judicis præsertim cum si absens posset per fugam sese eripere a pœna eidem adsignata per sententiam. Hinc in causis criminalibus verus procurator nequit constitui neque pro reo, neque pro actore. Ipse enim actor debet libello seu querelæ subscribere, et nomine ejus causa incipitur et ultra procedit. 3°) Potest judex partes coram se pertrahere, ut personaliter intersint, quoties sit opus ut præstent juramentum calumniæ et de veritate dicenda. 4°) Tandem idem potest exigere

judex, quando juris seu causæ necessitas id postulet. Ex. gr. si faciendâ sit inspectio personæ actoris vel rei ad cognoscendam ætatem, maturitatem consilii et etiam sinceritatem dicendi, quæ omnia melius dignoscuntur ex consideratione personæ et indole, quam ex relatione procuratoris.

20. At quid dicendum de mulieribus? Cap. 2. h. t. in VI°. tradit non posse mulieres invitas trahi ut compareant coram iudice, neque ad ferendum testimonium, sed si illud sit necessarium, iudex mittat tabellionem, ut illud excipiat, vel ipse idem accedat ad testimonium excipiendum. Hic vero accessus iudicis debet esse ex causa rationabili, et si fiat ex fraude, statuitur pœna contra iudicem accedentem. At hoc 1° intelligendum est de mulieribus honestis, has enim non decet vagari. 2° Capitis dispositionem intelligendam esse de iudicio civili, non vero de criminali, in quo si mulieres reæ fuerint, possunt adigi ad comparendum personaliter. Insuper dici potest rigorem citati capitis contraria consuetudine correctum fuisse.

21. Tandem, ut titulo imponamus finem dicendum est de effectu iudicii. Effectus relate ad iudicem est obligatio ad causam definiendam juxta normas justitiæ, et regulas iudiciorum peragendorum. Qua data a iudice definitione, pars, quæ favorabilem sententiam obtinuit, assequitur jus suum. Effectus vero iudicii relate ad partes est, ut nec actor nec reus possit, altera parte invita, recedere a iudicio. Quod si quis recedat, habetur uti temerarius litigator, quique cogi potest ad refundendas expensas adversario. Ita statuitur in §. 1. *Instit. De pœna temere litigantium.*

TITULUS II.

De Foro competenti.

1. Forum competens est tribunal iudicis, in quo causa tractanda est ut legitime finiatur. Cum vero iudex competens debeat habere jurisdictionem contra reum, ut eum sive personaliter sive saltem per procuratorem sistere cogat coram se; hinc si actor et reus ad diversum territorium pertineant, forum competens ad causam definiendam est tribunal iudicis, cui subest reus, seu forum rei. Quare invaluit principium expressum in capp. 5. et 8. h. t. actorem nempe sequi debere forum rei. Utique post inceptum iudicium etiam actor subest iudici, cui debet in processu actorum

iudicialium obtemperare; at potestas iudicis dirigitur proprie ad reum, quem, si leges exigant et actor vincat, sententiæ vinculo adstringit ad satisfaciendum instantiæ actoris. Ac proinde donec finitum non sit iudicium, non potest reus recedere a iudicio. Actor vero potest liti nuncium dare, et solutis expensis jam factis, potest sese eximere a potestate iudicis. Quare actor revera non subest necessario jurisdictioni iudicis.

Reus igitur ex dictis conveniendus est apud forum proprium. Quodsi multiplex forum habeat, eliget actor forum, quod maluerit, ad quod reum pertrahat. Opinio hæc est communis apud doctores post *l. 2. ff. de Judiciis et gloss. in cap. Dilect. h. t.*

2. At quid dicendum si reus conveniatur apud iudicem sibi non competentem? — Profecto si indubia sit incompetencia, quemadmodum ex. gr. si territorium rei sit prorsus distinctum a territorio iudicis, et ratione domicilii apud iudicem conveniatur, potest reus spernere actionem contra se intentatam, et iudici vocanti non parere, quemadmodum expresse cavet *l. ult. ff. De Jurisdic. omnium iudicium.* Quia valet principium vulgatum et expressum in cap. ult. De Const. in VI°. 'Extra territorium jus dicenti impune non paretur.'

3. Quod si dubia sit competentia iudicis, reus tenetur ad tribunal venire, sed opponere potest iudici exceptionem incompetentiæ, idest exceptionem declinatoriam fori, et hanc exceptionem congruis rationibus comprobare. Porro hæc exceptio proponi debet ante litis contestationem. Si enim reus cognoscens incompetenciam, litem contestatus fuerit, et prosecutus acta iudicii, videtur juri suo renunciasset, ac proinde agnovisse et approbasse personam iudicis et ejus jurisdictionem prorogasse. Nam agitur de vero iudice, cujus proinde partes possunt prorogare, seu extendere jurisdictionem. Hinc postea non potest reus declinare iudicium. *l. ult. De Exceptionib.* Propositis argumentis ad probandam incompetenciam, ipse iudex est, sive ordinarius sive delegatus, qui ea expendere debet, et iudicium ferre de sua competentia vel incompetencia, in causa cognoscenda et definienda. Immo quamvis neutra pars ex litigantibus objiceret incompetenciam iudicis, ipse ex officio cognoscere et decernere poterit, utrum ex statu actorum constet de competentia sua vel non. Conf. *l. Si quis ex aliena ff. De Judiciis.* Neque hoc mirum esse debet: nam ex competentia vel incompetencia in aliqua causa nullam retrahit utilitatem iudex. Ergo non